

Чернобаєв С. І.,
здобувач кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПІДСЛІДНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА КОМПЕТЕНЦІЇ СЛІДЧОГО

JURISDICTION AS A COMPONENT OF THE INVESTIGATOR'S COMPETENCE

Законодавство України не містить легального визначення поняття «підслідність», хоча на теоретичному рівні ця юридична категорія неодноразово ставала предметом наукового дослідження, її зміст, види постійно трансформувалися в залежності від змін у законодавстві України.

Суспільно-політична обстановка, зумовлена порушенням територіальної цілісності України, пріоритет кримінальної політики держави у напрямку боротьби з тероризмом, корупцією стали передумовою появи нових органів досудового розслідування, зміни процесуального статусу слідчого. Це дозволяє продовжувати науковий пошук у напрямі вдосконалення дефініції «підслідність», визначення її характерних складників, видів тощо.

У статті розглянуто питання щодо співвідношення понять «компетенція слідчого» та «підслідність», аргументовано, що перше є більш широким. Звернено увагу на нормативну конструкцію статей Кримінального процесуального кодексу України, що визначають правила підслідності, зокрема в ретроспективному плані.

Аналіз критеріїв, за яких то чи інше кримінальне провадження віднесене до сфери діяльності (відання) того чи іншого органу досудового розслідування, зокрема, місце вчинення кримінального правопорушення, кваліфікація кримінального правопорушення (подія кримінального правопорушення, характер наслідків, суб'єкт кримінального правопорушення, форма його вини), особливий статус суб'єкта злочину, вид та розмір предмету злочину та шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, статус постраждалої особи, пов'язаність діянь тощо, дозволив зробити висновок про доцільність уведення в науковий обіг поняття «кримінальна процесуальна характеристика кримінального правопорушення». Надано авторське визначення поняття «підслідність», під якою слід розуміти регламентовану законом складову частину компетенції слідчого на здійснення досудового розслідування певної категорії кримінальних проваджень, що визначається в залежності від кримінальної процесуальної характеристики кримінального правопорушення.

Ключові слова: слідчий, компетенція, підслідність, кримінальне провадження.

The legislation of Ukraine does not contain a legal definition of the concept of “jurisdiction”, although at the theoretical level this legal category has repeatedly become the subject of scientific research, its content and types have been constantly transformed depending on changes in the legislation of Ukraine.

The socio-political situation caused by the violation of the territorial integrity of Ukraine, the priority of the state's criminal policy in the fight against terrorism, corruption, have become a prerequisite for the emergence of new bodies of pre-trial investigation, changes in the procedural status of the investigator. This allows us to continue scientific research in the direction of improving the definition of “jurisdiction”, the definition of its characteristic components, species and more.

The article discusses the relation between the terms “investigator competence” and “jurisdiction”, arguing that the former is broader. Attention is drawn to the normative construction of the articles of the Criminal Procedure Code of Ukraine, which define the rules of subsidiarity, in particular, in retrospect.

Analysis of the criteria under which a criminal proceeding is assigned to the sphere of activity (management) of a particular pre-trial investigation body, in particular, the place of commission of a criminal offense, qualification of a criminal offense (event of a criminal offense, nature of the consequences, the subject of the criminal offense, its form guilt), the special status of the subject of the crime, the type and size of the object of the crime and the harm caused by the criminal offense, the status of the victim, the connectedness of actions, etc., allowed to conclude on the expediency of introducing into scientific circulation the concept of “criminal procedural characteristics of criminal offenses”. The author defines the concept of “jurisdiction” by which the constituent competence of an investigator for conducting pre-trial investigation of a certain category of criminal proceedings, which is determined depending on the criminal procedural characteristic of a criminal offense, should be understood.

Key words: investigator, competence, jurisdiction, criminal proceedings.

Відповідно до п. 17 ч. 1 ст. 3 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) слідчий – це службова особа органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу державного бюро розслідувань, органу Державної кримінально-виконавчої служби України, підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважена в межах *компетенції*, передбаченої цим Кодексом, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень. Іншими словами, законодавець уповноважує слідчого на здійснення досудового розслідування, але лише в межах його компетенції.

У «Новому тлумачному словнику української мови» поняття «компетентний» має таке визначення: «який має достатні знання в якій-небудь галузі»; «який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий; який ґрунтується на знанні; кваліфікований»; «який має певні повноваження; повноправний, повновладний».

У юридичній сфері можна побачити різні погляди на окреслену категорію.

Так, на думку Б.М. Лазарева, компетенцією є система повноважень, що включає права і обов'язки виконувати певні функції по відношенню до визначених об'єктів [1, с. 121]. Державно-владним установленням компетенції, як вказує С.Г. Серьогіна, чітко фіксуються обсяг і зміст діяльності суб'єкта.

Одночасно проводиться розмежування його функцій з функціями інших суб'єктів, що співвідносяться з ним як за «вертикаллю», так і за «горизонталлю», іншими словами, закріплюється певний порядок розподілу всієї сукупності державних функцій [2, с. 46]. Ю.А. Тихомиров дає визначення компетенції як владного повноваження по забезпеченню законом вимог уповноваженого суб'єкта і його дії щодо фізичних і юридичних осіб [3, с. 177].

Досліджуючи категорію «компетенція» в розрізі кримінальних процесуальних правовідносин, Л.М. Лобойко розуміє її як покладений кримінально-процесуальним законом на відповідні органи обсяг публічних справ у сфері вирішення кримінально-правових конфліктів, що виникають у суспільстві. Структура кримінально-процесуальної компетенції, на думку вченого, складається з таких елементів: кримінально-процесуальні функції, предмет відання та владні повноваження [4, с. 25–26].

І.М. Кузнецов стверджує, що, характеризуючи компетенцію, варто окреслити сферу чи область застосування наданих суб'єкту владних повноважень, характер питань, якими він має займатись. Таким елементом є предмет відання, другим – повноваження органу. Отже, поняття «предмет відання» використовується на позначення конкретної сфери, в якій можлива реалізація повноважень [5, с. 14].

Проводячи паралель між загальним поняттям «компетенція» та компетенцією слідчого, О. Лисецький зауважує, що основними її ознаками є: 1) наявність кола державно-владних повноважень, делегованих слідчому як службовій особі; 2) сфера правових знань, якими володіє слідчий як суб'єкт кримінального провадження; 3) вміння оперувати спеціальними знаннями, набутими слідчим у навчально-виховному процесі; 4) наявність практичного досвіду у сфері кримінальних процесуальних відносин як об'єкту регулювання. Вчений доходить обґрунтованого висновку, що компетенція слідчого складається із: 1) сукупності прав та обов'язків слідчого, регламентованих нормами правових актів; 2) сфери суспільних відносин, на яку спрямована діяльність слідчого, тобто середовище реалізації власних прав та обов'язків (предмет відання або підслідність) [6, с. 138].

Таким чином, поняття «компетенція» є ширшим за своїм обсягом, чим поняття «повноваження» та «предмет відання», оскільки є поєднанням змісту цих понять. Компетенція охоплює не тільки повноваження як сукупність прав та обов'язків слідчого, але й «предмет відання» як конкретну сферу, в якій можлива реалізація відповідних повноважень.

Повноваження слідчого як складова частина його компетенції, наданої йому на виконання завдань і функцій держави, мають владний, імперативний характер, є поєднанням права й обов'язку і фактично становлять «правообов'язок», який не можна не реалізувати.

Деякі вчені здійснювали свої дослідження у напрямі пошуку співвідношення понять «підслідність» та «компетенція», при цьому майже всі одноставні в думці про те, що останнє є більш ширшим за обсягом.

Зокрема, Л.М. Лобойко визначає, що структурними елементами кримінально-процесуальної компетенції є: а) нормативно встановлені цілі діяльності органів, які ведуть процес; б) предмет відання як юридично визначені певні сфери і об'єкти впливу, що відображаються в поняттях «належність заяв про злочини», «підслідність кримінальних справ»; в) владні повноваження як гарантована законом міра прийняття процесуальних рішень і вчинення процесуальних дій; 4) правові норми, що містяться в статутних нормативно-правових актах, є матеріальними «компетенційними» нормами, а кримінально-процесуальні норми – процесуальними «компетенційними» нормами [7, с. 77].

Н.В. Османова наголошує на тому, що підслідність є невід'ємною складовою частиною кримінально-процесуальної компетенції, слугує сполучною ланкою між суб'єктом кримінально-процесуальної діяльності та його повноваженнями в механізмі реалізації відповідних правових норм під час розслідування кримінальних справ [8, с. 14].

Ю.І. Кицан констатує, що відносно поняття «компетенція» підслідність виступає як її складова частина, за допомогою якої окреслюється предмет відання конкретного органу досудового розслідування [9, с. 16].

Цікавою є позиція О.В. Селютіна з цього питання, який погоджується з правниками, що компетенція охоплює весь обсяг повноважень, яким наділений той чи інший орган держави або посадова особа (за його визначенням, компетенція у широкому сенсі). Між тим пропонує розрізняти компетенцію і у вузькому сенсі, під якою має на увазі підслідність [10, с. 174].

Погоджуючись із фактично одноставною думкою вчених відносно того, що підслідність є невід'ємною складовою частиною категорії «компетенція слідчого», звернемо вектор нашого наукового аналізу на поняття «підслідність», адже відсутність його законодавчого визначення призводить до різного підходу в розумінні цього правового феномена. Аналіз сучасних наукових поглядів на визначення підслідності зобов'язує визнати, що базова ідея дефініції в цілому залишилась непорушною. При цьому, безумовно, не можна заперечувати наявність новітніх наукових підходів до її визначення.

Враховуючи останні дослідження відповідної проблематики на дисертаційному рівні, лише наведемо думки юристів щодо поняття «підслідність» та висловимо власний погляд із цього питання.

Отже, І.Г. Башинська визначає підслідність як сукупність умов, які дозволяють визначити уповноважених посадових осіб на здійснення попереднього розслідування відповідно до правил кримінального судочинства [11, с. 33]. Ю.І. Кицан вказує, що «правомірним є визначення підслідності як частини компетенції органів досудового розслідування, яка полягає у праві й обов'язку розслідувати певну категорію кримінальних справ» [12, с. 161]. Л.М. Лобойко характеризує підслідність як сукупність встановлених законом ознак кримінальної справи, згідно з яки-

ми вона належить до провадження того чи іншого органу досудового слідства [13, с. 175]. О.А. Омаров надає визначення підслідності як сукупності правил, дотримання яких дозволяє встановити орган, що має здійснювати досудове розслідування кримінального правопорушення [14, с. 77]. О.В. Останін пропонує розуміти підслідність як встановлену кримінальним процесуальним законодавством компетенцію органів дізнання та слідства з розслідування кримінальних справ, залежно від сукупності ознак злочину, за якими вони порушені (або можуть бути порушені), і обставин скоєння злочину [110, с. 24].

О.В. Селютін, досліджуючи природу підслідності, вказує, що вона є суто кримінальним процесуальним поняттям, що зумовлено необхідністю розмежування повноважень органів розслідування стосовно провадження щодо певної категорії кримінальних справ. Її ж зміст автор вбачає у тому, що відповідно до підслідності здійснюється віднесення законом кримінальної справи (а також у низці випадків і матеріалів попередньої перевірки) до відання певного органу розслідування на підставі спеціально встановлених із цією метою ознак конкретного злочину (вид злочину, район його вчинення, особливості суб'єкта злочину), факт скоєння якого вбачається повноважним суб'єктом (слідчим, органом дізнання і т. п.) на різних етапах провадження у кримінальній справі, а також розгляду матеріалів попередньої перевірки [16, с. 26–28].

М.С. Строгович визначав підслідність як властивість справи, що полягає у тому, що вона відноситься до відання того або іншого слідчого або категорії слідчих [17, с. 41].

В.Н. Ягодінський вказує, що «під підслідністю слід розуміти встановлені кримінально-процесуальним законом правила, які визначають повноваження (права і обов'язки) органів попереднього (досудового) слідства та дізнання по веденню певних кримінальних справ про конкретні злочини залежно від їх юридичних ознак з метою забезпечення злагодженої, планомірної роботи по провадженню розслідування та успішному вирішенню завдань кримінального судочинства в даній стадії процесу» [18, с. 19].

Безумовно, категорія «підслідність» у науці кримінального процесу є базовою, майже кожний фахівець має власну думку щодо неї. Між тим залишається простір для пошуку найбільш оптимального визначення досліджуваної дефініції. Як слушно зазначають В.С. Зеленецький та М.В. Куркін, визначення будь-якого поняття сприймається правозастосовником у силу його логічності, переконливості. Зазначений факт дуже важливо підкреслити, оскільки він орієнтує на загальний (одноманітний) підхід не тільки в розумінні феномена, що розглядається, але й до його адекватного застосування на практиці [19, с. 27].

Використовуючи граматичну, логічну, систематичну форму тлумачення норм права, спробуємо висловити власну думку з досліджуваної проблематики та навести за результатами авторське визначення поняття «підслідність». Для цього звернемося

до нормативної конструкції статті «підслідність», зокрема в ретроспективному плані.

Так, відповідно до ст. 112 КПК України (1960 р.) у справах про злочини, передбачені статтями 157, 158...445 Кримінального кодексу України (далі – КК України), а також у всіх справах про злочини, вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище <...> досудове слідство провадитися слідчими прокуратури. Аналогічна конструкція міститься й в частинах 2, 3 цієї статті стосовно інших слідчих органів досудового розслідування.

Інакше викладені положення ст. 216 чинного КПК України, що визначають підслідність кримінальних проваджень. Зокрема, частина перша має такий зміст: «Слідчі органів Національної поліції здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, крім тих, які віднесені до підслідності інших органів досудового розслідування».

Не важко побачити, що КПК України (1960 р.) на початку норми (частини норми) визначені ознаки кримінального правопорушення (кваліфікація, суб'єкт, пов'язуючи справи ознаки тощо), які є передумовою віднесення розслідування правопорушення до того чи іншого органу досудового розслідування. На відміну від такої побудови норми, чинний КПК України у ст. 216 відносить саме до компетенції слідчих органів досудового розслідування певні правопорушення, ознаки яких визначені у диспозиціях частин ст. 216 КПК України.

Таким чином, підтверджується висновок, окреслений вище про те, що відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства підслідність є складовою частиною компетенції слідчого.

Іншим питанням, яке, на наш погляд, потребує вирішення, є встановлення критеріїв, за яких то чи інше кримінальне провадження віднесене до сфери діяльності (відання) того чи іншого органу досудового розслідування. Адже кожне кримінальне правопорушення є реальною подією, якій притаманні специфічні ознаки та особливості. Системний аналіз ст. 216, 218 КПК України дає підстави говорити, що ними є: місце вчинення кримінального правопорушення, кваліфікація кримінального правопорушення (подія кримінального правопорушення, характер наслідків, суб'єкт кримінального правопорушення, форма його вини), особливий статус суб'єкта злочину, вид та розмір предмету злочину та шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, статус постраждалої особи, пов'язаність діянь тощо. На наш погляд, вбачається за доцільне у цьому сенсі уведення в науковий обіг поняття «кримінальна процесуальна характеристика кримінального правопорушення». На відміну від уже досить вживаних у науковому «побуті» понять кримінально-правової характеристики злочину як системи відомостей про злочин та інших категорій, пов'язаних із кримінальною відповідальністю за його вчинення, та криміналістична характеристика як сукупність ознак

та властивостей кримінального правопорушення, які необхідні для висунення та перевірки версій і вирішення завдань розслідування, запропоноване нами поняття має визначатися як сукупність ознак та властивостей кримінального правопорушення, які дозволяють вирішувати питання кримінального процесуального характеру, зокрема, визначати підслідність, підсудність, правила об'єднання та виділення кримінальних проваджень, здійснення негласних слідчих (розшукових) дій тощо.

Проведений вище науковий аналіз понять «компетенція», «компетенція слідчого», «підслідність» дає можливість висловити власне бачення на поняття «підслідність» та надати його визначення. Отже, підслідність – це регламентована законом складова частина компетенції слідчого на здійснення досудового розслідування певної категорії кримінальних проваджень, що визначається в залежності від кримінальної процесуальної характеристики кримінального правопорушення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лазарев Б.М. Компетенция органов управления. Москва : Наука, 1972. 210 с.
2. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні : підручник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. С.Г. Серьогіної. Харків : Право, 2005. 256 с.
3. Тихомиров Ю.М. Теория компетенции. Москва : Юринформцентр, 2001. 320 с.
4. Лобойко Л.М. Кримінально-процесуальна компетенція : монографія. Дніпропетровськ : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2006. 188 с.
5. Кузнецов И.Н. Компетенция высших органов власти и управления СССР. Москва, 1969. С. 14.
6. Лисецький О. Співвідношення компетенції слідчого з предметом відання та його повноваженнями. *Національний юридический журнал: теорія і практика (Jurnalul juridic national: teorie și practică)*. 2016. № 4. С. 137–140.
7. Лобойко Л.М. Кримінально-процесуальна компетенція: поняття і структура. *Юридична Україна*. 2005. № 3. С. 73–77.
8. Османова Н.В. Институт подследственности в досудебном уголовном производстве : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 ; Акад. упр. МВД России. Москва, 2013. 23 с.
9. Кицан Ю.І. Підслідність кримінальних справ : автореф. дис ... канд. юрид. наук : 12.00.09 ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2012. 20 с.
10. Селютин А.В. Подследственность как форма внешнего выражения разграничения компетенции государственных органов и должностных лиц при осуществлении уголовно-процессуальной деятельности. *Проблемы в российском законодательстве*. 2010. № 1. С. 171–174.
11. Башинская И.Г. Проблемы правовой регламентации института подследственности в российском уголовном судопроизводстве : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 ; Краснодар. ун-т МВД России. Краснодар, 2007. 249 с.
12. Кицан Ю.І. Розмежування підслідності при порушенні та розслідуванні кримінальних справ. *Університетські наукові записки* ; Хмельниц. ун-т упр. та права. Хмельницький, 2010. № 1. С. 160–163.
13. Лобойко Л.М. Кримінально-процесуальне право: Курс лекцій : навчальний посібник. Київ : Істина, 2005. 456 с.
14. Омаров А.О. Институт підслідності в кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 ; Нац. юрид. універ. ім. Я. Мудрого. Харків, 2017. 214 с.
15. Останин А.В. Институт подследственности в уголовном процессе Российской Федерации : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 ; Моск. юрид. ин-т МВД РФ. Москва, 1998. 133 с.
16. Селютин А.В. Проблемы разграничения подследственности в уголовном процессе : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 ; Юрид. ин-т МВД России. Москва, 2000. 222 с.
17. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса : Порядок производства по уголовным делам по советскому уголовно-процессуальному праву. Москва : Наука, 1970. Т. 2. 516 с.
18. Ягодинский В.Н. Подследственность преступлений : учеб.-метод. пособие. Киев : МВД Украины, 1994. 76 с.
19. Зеленецкий В.С., Куркин Н.В. Обеспечение безопасности субъектов уголовного процесса : монография. Харьков : Издательство «КримАрт», 2000. 404 с.